

Н. І. ЦІЦУАШВІЛІ

ЕТНОТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРЕТЕНЗІЇ РУМУНІЇ ЯК ЗАГРОЗА ЕТНОПОЛІТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Аналізуються етнотериторіальні та етнополітичні претензії Румунії до України. Розкривається їх обґрунтованість, суть та реакція Української держави на подібні за-

---

© ЦІЦУАШВІЛІ Нодарі Ісакович – здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

грози етнополітичній безпеці. Особлива увага приділяється вивченню етнополітики Румунії щодо румунської та молдавської національних меншин в Україні.

Ключові слова: етнополітична безпека, національна безпека, етнотериторіальні претензії.

Анализируется этнотерриториальные и этнополитические претензии Румынии к Украине. Раскрывается их обоснованность, суть и реакция украинского государства на подобные угрозы этнополитической безопасности. Особое внимание уделяется изучению этнополитики Румынии по отношению к румынскому и молдавскому национальным меньшинствам в Украине.

Ключевые слова: этнополитическая безопасность, национальная безопасность, этнотерриториальные претензии.

The article is devoted to the investigation the range of Rumanian ethnoterritorial and ethnopolitical demands toward Ukraine. Their grounds, sense and Ukrainian state reaction to these threats are thoroughly analyzed. The closest attention is paid to Rumanian ethnic politics to Rumanian and Moldavian national minorities in Ukraine study.

Key words: ethnopolitical safety, national safety, ethnoterritorial demands, Rumania.

Незважаючи на те, що українським законодавством не передбачене виокремлене поняття етнополітичної безпеки України, її передбачає Закон України «Про основи національної безпеки України». Зокрема, у ст.7 Закону серед загроз національній безпеці України, зустрічаємо типові загрози етнополітичній безпеці як складовій національної безпеки України. Серед них: у зовнішньополітичній сфері: посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України.

У сфері державної безпеки: загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України;

У воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України: нелегальна міграція; можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами; можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад; загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України¹.

Незважаючи на те, що загрози національній безпеці за участю етнічного фактора та інших держав, які зазвичай його використовують для легітимації втручання у справи інших країн, іншими словами, загрози етнополітичній безпеці країни, не систематизовані у Законі України «Про основи національної безпеки України», держава та її органи влади – суб'єкти забезпечення національної безпеки, ігнорувати їх не повинні.

В цьому контексті актуальним є погляд на Румунію та її етнотериторіальні претензії до України, які останнім часом посилюються. Етнополітологи кілька років поспіль вказують на те, що зовнішня політика Румунії щодо України має етноконфліктне забарвлення. Зокрема, В. Котигоренко у своїй праці «Етнічні протиріччя і конфлікти у сучасній Україні» констатує, що «у середовищі румунських воєначальників і в румунській пресі трапляються висловлювання, що частина ру-

мунських територій перебуває у складі інших держав, що окремі регіони України становлять частину румунської території; румунською стороною в односторонньому порядку, без офіційних домовленостей з Міністерством освіти України, здійснюється неконтрольований прийом учнів і випускників українських шкіл на відпочинок та навчання»². Дослідник констатує, що на Україну поширюється діяльність Департаменту румун звідусіль, що діє у структурі Міністерства громадської інформації Румунії. Завдання цього органу – координація політики Румунії щодо підтримки румунської меншини закордоном, в тому числі в Україні. Щороку на неї виділяється дедалі більше коштів. Частина з них йде на підтримку прорумунських громадських організацій, які своєю неофіційною метою діяльності вважають об'єднання всіх румунських територій, населених румунами в Романію Марє (Велику Румунію). Історичні території Північної Буковини та Південної Бессарабії вони вважають тимчасово окупованими.

З цього випливає, що діяльність сусідньої держави та її організацій на території України підпадає під категорію загроз національній безпеці, а саме – етнополітичній безпеці. Це – посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; проби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, прояви сепаратизму та намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України. Вивчення цих загроз з боку Румунії неможливе без з'ясування історичних підстав для етнотериторіальних претензій.

Історики стверджують, що території, на які нині претендує Румунія, одвічно українські, вони лише на певному етапі були захоплені нею. На початку ХХ ст. Румунія сама окупувала Північну Буковину та Бессарабію. Після розпаду Австро-Угорщини на початку 1918 р. Румунія, порушивши тогочасні норми міжнародного права, захопила Південну Бессарабію, населену етнічними українцями, наприкінці цього ж року вона окупувала Північну Буковину, порушивши домовленості з українською стороною. Уряд ЗУНР висловив протест Румунії у зв'язку з окупацією. За Севрським мирним договором 1920 року, Північна Буковина увійшла до складу Румунії, однак Радянський Союз ніколи не визнавав факту окупації Румунією Північної Буковини та Бессарабії. З огляду на це 1940 року між СРСР та Румунією не існувало юридично оформленого державного кордону: території обох держав розділяла тимчасова демаркаційна лінія.

Тим часом Румунія запровадила на захоплених українських землях жорсткий окупаційний режим: українців тотально змушували румунізуватися. З історичних джерел відомо, що Румунія проводила безкомпромісну асиміляційну політику на окупованих українських землях: було обрано курс на румунізацію українців і інших національних меншин. На цих територіях не залишилося жодної української школи. Задля інтеграції Бессарабії та Буковини було прийнято закон про адміністративну уніфікацію, який розділив їх на провінції. Націонал-радикально налаштована румунська влада наполягала на тому, що Бессарабія і Буковина – штучні утворення австрійського і російського походження, які не мають жодного права на існування у Румунії. На початку 1930-х років була заборонена навіть назва української національної меншини. Українці протестували проти цієї дискримінаційної політики, влаштовували заворушення та заколоти, які жорстоко придушувалися. Однак вже у 40-х роках минулого століття СРСР повертає Північну Буковину та Південну Бессарабію, Румунія звільняє окуповані тери-

торії, які відійшли до складу УРСР. 2 серпня 1940 року Верховна Рада СРСР приймає закон про возз'єднання з Україною Північної Буковини, Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії³. СРСР і Румунія домовилися про демаркацію кордону, який в основному збігався з лінією етнічного кордону між Румунією та Україною.

Однак Друга світова війна внесла свої корективи до геополітики. Румунія брала в ній участь на боці Німеччини, тому остання дала їй змогу захопити значно більшу територію України, ніж та, що належала їй у довоєнні роки. Підтримуючи антирадянські настрої у Румунії, викликані приєднанням до СРСР території Бессарабії та Північної Буковини, Антонеску дав згоду на підтримку Німеччини у війні проти СРСР під гаслом «Священної війни за національне возз'єднання». Румунська преса навіть писала, що румунська імперія має простягатися аж до воріт Азії. Але завеликі амбіції залишилися незадоволеними. Звільнення українських земель від румунської окупації відбулося у 1944 році, Північна Буковина і Південна Бессарабія повернулися до складу СРСР. Територіальні суперечності між країнами було врегульовано шляхом підписання Паризького мирного договору 1947 року. Документ зафіксував кордони України за наслідками Другої світової війни. Ним було підтверджено включення до складу України Північної Буковини та Південної Бессарабії.

У січні 1992 року Румунія визнала незалежну Україну, що не применшило територіальних сумнівів щодо приналежності Північної Буковини і Південної Бессарабії, острова Зміїний у програмних документах абсолютної більшості націоналістичних політичних партій Румунії. Етнотериторіальні питання до України не знімалися з порядку денного навіть на дипломатичному рівні. Як зазначив тогочасний міністр закордонних справ Румунії, Україна є країною, в якій проживає румунська національна меншина, і країною, до якої включені території, які були складовою частиною румунської національної держави. Це, на думку румунської сторони, зобов'язує Україну задовольняти вимоги румунської національної меншини.

З ініціативи України в 1997 році держави уклали Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. Однак переговори щодо оформлення українсько-румунського державного кордону, делімітації континентального шельфу та виключних економічних зон загальмувалися через неспроможність сторін дійти згоди щодо острова Зміїний, розташованого в Чорному морі на відстані 35 км на схід від узбережжя в територіальних водах України. Територіальний конфлікт виник навколо юридичного статусу острова. Румунія наполягала на тому, що Зміїний – скеля, Україна на тому, що – острів, згідно з п. 1 ст. 121 Конвенції ООН з морського права, тому має юридичний титул на власні морські простори, і, зокрема, континентальний шельф і виключну економічну зону.

24 раунди переговорів між Україною та Румунією не дозволили країнам самостійно з'ясувати істину. Україна воліла продовжувати переговорний процес, Румунія в односторонньому порядку передала питання про делімітацію континентального шельфу і виключних економічних зон у Чорному морі на розгляд Міжнародного суду ООН. У лютому 2009 року суд визнав Зміїний островом, як того вимагала Україна, але відмовився враховувати його при розподілі шельфу, визнавши українськими лише 12 миль моря навколо нього. Рішення суду співпало з позицією Бухаресту, під юрисдикцію Румунії відійшло 79% спірного шель-

фу, – відрапортувала румунська сторона, готуючись негайно розпочати розробку розвіданих родовищ газу та нафти, які втратила Україна.

Вислови румунського Президента, якими він прокоментував перемогу Румунії в суді, мали відверто антиукраїнський зміст. Під час регіонального мітингу Т. Бесеску заявив, що пишається тим, що «Румунія виграла найбільший процес для себе з часів Другої світової війни. Ми відстояли 9,6 тис. кв. кілометрів континентального шельфу в Чорному морі у спорі з Україною в Гаазькому суді. Дійсно, під час мого президентства територія Румунії збільшилася не тільки за рахунок Дунаю, але й завдяки цим 9,6 тис. кв. кілометрів у Чорному морі. Мені дісталася від Ілієску (попереднього президента) менша Румунія, та наприкінці першого мандату залишаю всім румунам країну більшу, ніж я отримав»⁴.

Раніше румунський Президент неодноразово заявляв, що південь України за певних обставин повинен «повернутися» до складу Молдови. У політичному житті Румунії тема відновлення кордонів Великої Румунії не сходить з порядку денного. Праві політичні сили вимагають возз'єднання двох румунських держав Румунії та Молдови в межах Великої Румунії. Вбачаючи Молдову вже в складі Румунії у перспективі, румунська сторона не врегулює розмежування кордону з Молдовою, заперечуючи необхідність встановлення румуно-молдовського державного кордону в принципі, вважаючи, що незабаром він не буде потрібен після об'єднання Молдови та Румунії.

Оскільки румунські націоналісти вважають, що Молдова незаконно втратила частину своїх територій, які опинилися у складі України, вони будують плани щодо їх об'єднання також. Румунський президент зауважує, що за певних обставин південь України повинен повернутися до складу Молдови. У зв'язку з цим у політичних програмах румунських партій, на зразок «Нові праві», можна знайти заклики денонсувати Договір з Україною від 1997 року «як найбільш ганебний політичний акт в історії румунів, яким політики-зрадники відмовилися де-юре від Північної Буковини, Південної Бессарабії та острова Зміїний»⁵.

Жоден з органів державної влади, покликаний забезпечувати національну безпеку України, не відреагував на подібні заяви. Етнотериторіальні загрози з боку Румунії держава вирішила проігнорувати. Тоді як відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» першими у ст.4, яка визначає суб'єктів забезпечення національної безпеки, перелічуються Президент України, Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України. Вищезгадані органи державної влади вирішили не погіршувати і без того непрості відносини і сусідньою Румунію, сподіваючись на завершення строку каденції одіозного політика Т.Бесеску. Однак його переобрання на другий строк та продовження політики, яка містить загрози етнополітичній безпеці України, свідчить про те, що залишати подібні випадки без реакції не слід. Це, навпаки, заохочує сусідню, імперськи налаштовану, країну до реалізації вербальних етнотериторіальних посягань на територіальну цілісність України та спроб втручання у її внутрішні справи.

Зовнішня політика України характеризується стратегією оминання гострих кутів. Органи державної влади, покликані забезпечувати національну безпеку країни від етнотериторіальних намагань, відповіли на випадки румунського Президента лише перенесенням на невизначений час його візиту до України, який був запланований в лютому 2009 року. Праворадикальні українські партії підтримали позицію української влади. Зокрема, ВО «Свобода» заявила, що вважає «неприй-

нятими будь-які офіційні візити чільників країн, які висувають щодо України територіальні претензії, ведуть ворожу політику, дискримінують українців, що перебувають на їх території». Партія засудила «систематичну агресивну політику» з боку Румунії щодо України, територіальні претензії, надання румунського громадянства мешканцям Чернівецької та Одеської областей, насильницьку асиміляцію українців, що проживають на українських етнічних територіях у Румунії. Праворадикальні політичні сили вважають, що такі дії, що загрожують етнополітичній безпеці країни, мають отримати гідну відсіч з боку державної влади України. Передумовою налагодження добросусідських взаємин України та Румунії має бути відмова останньої від територіальних претензій. У своїй зовнішній політиці Україна керується неофіційним принципом взаємності «ми не маємо територіальних претензій до жодної з держав і не визнаємо ніяких претензій до себе»⁶.

Раніше ВО «Свобода» заявила про те, що рішення суду в справі щодо о. Зміїний суперечить інтересам української нації. Політична сила зажадала від Президента України не визнавати рішення Міжнародного суду ООН щодо делімітації континентального шельфу і виключної економічної зони в Чорному морі між Україною та Румунією, оскільки вважає таке визнання національною зрадою. Реакція крайніх лівих партій України була ще гострішою. КПУ заявила, що «Україна стала черговою жертвою третього переділу світу». «Через політичну неспроможність Президента, через злочинну бездарність його владного оточення, через злочинні дії МЗС створено прецедент, який дає зелене світло для територіальних посягань на Україну з боку інших держав», – переконані комуністи. Вони вимагали від парламенту негайного розгляду питання щодо особистої відповідальності В.Ющенка за порушення територіальної цілісності України, від Генпрокуратури – порушення кримінальної справи за фактом державної зради у зв'язку з фактичною втратою Україною значної частини стратегічної економічної території та морського шельфу. Комуністи також вимагали звіту МЗС у парламенті, оскільки зовнішньополітичне відомство допустило втрату 90% перспективного родовища.

На президентських виборах 2010 проблему загрози етнополітичній безпеці помітили навіть центристські політичні сили. Наприклад, штаб С. Тігіпка, центристського кандидата у Президенти, який отримав третій результат на виборах, зазначив, що поширена позиція уникнення, яка полягає у нав'язуванні принципу про відсутність зовнішніх ворогів, є хибною та небезпечною. «Відверті територіальні претензії до нас мають Росія та Румунія, а якщо підемо на поступки, то й інші країни-сусіди їх висунуть», – заявив Б.Андресюк, довірена особа кандидата.

Румуніє здійснює етнополітичну експансію в Україну кількома шляхами. Перший, вже згадуваний, – висування офіційних (судовий позов щодо острова Зміїний) та неофіційних етнотериторіальних претензій до України. Наразі її метою є Північна Буковина (зараз Чернівецька область) та Південна Бессарабія (частина Одеської області). Румунія апелює до того, що ці території є етнічними територіями румунського етносу, які історично належали до Румунії, що спростовується ґрунтовними історичними фактами. Другий – всередині Румунії певні політичні кола та заангажовані ЗМІ подають недостовірні відомості про начебто дискримінаційну етнополітику України щодо румунської меншини. Зокрема, розголосу набула стаття «Троглодитний хохлізм» у газеті Флакера, в якій йшлося про те, що «в Україні найгірше ставилися і ставляться до румунів, а серед сусідніх

країн найбільша ворожість проявляється до Румунії», що «в переслідуванні північнобуковинських румунів, яким руйнують церкви, оскверняють могили, грабують майно, забороняють школи і культурну діяльність, пресу, у всьому цьому і в багато чому іншому винні хохли»⁷. Ця публікація є типовою для румунської преси правого гатунку.

В такий спосіб націоналістичні румунські сили сприяють розпалюванню антирумунських настроїв серед румунської та молдавської меншини, які проживають в Україні. Педалоється тема обмеження Україною прав румунської меншини, хоча реально українська меншина в Румунії, за словами політика О. Задорожного, має набагато менше прав, ніж румунська в Україні. Україна надавала і надає можливості румунській етнospільноті здобувати середню освіту рідною мовою навчання, створені умови для розвитку культури, збереження національної самобутності. Він вважає, що етнонаціональна політика Румунії щодо власної меншини за кордоном підживляє українську державність⁸.

Українська ж влада замовчує та ігнорує увесь комплекс цих проблем. Згідно з переписом 2001 року, румунська меншина – сьома за чисельністю національна меншина в Україні, вона становить 0,3% і представлена 151 тис. осіб. Найбільша кількість з них проживає в Чернівецькій області, де румуни є найчисельнішою меншиною – 114 тис. осіб. У регіоні вони становлять 12,5%. Однак румунська сторона переконана, що румунська меншина в Україні є набагато більшою. Річ у тому, що вона зараховує до румунської меншини також молдавську меншину, яка взагалі є третьою за кількістю населення меншиною в Україні – 0,5% (258,6 тис.). Окремі румунські посадовці навіть вимагають від України розглядати молдавську меншину як румунську, навіть не цікавлячись думкою самих молдаван.

Набагато потужнішу етнополітичну експансію Румунія здійснює щодо сусідньої Молдови. Експерти називають таку політику румунізацією Молдови. Її успіх пояснюється не лише схожістю культур, спільністю історії та мов націй, а й активною політичною діяльністю всередині обох країн, спрямованою на їх інтеграцію. Президент Румунії Т. Бесеску неодноразово заявляв, що населення Румунії і Молдови має однакову історію, спілкується однією мовою і живе європейськими устремліннями. Румунія не визнає молдавської нації взагалі, вважаючи, що по той бік ріки Прут мешкають бессарабські румуни, які втратили румунське громадянство не за власним бажанням, а внаслідок радянської окупації в 1940–44 роках. Тому Бухарест пропонує їм його відновити. Понад 70% молдаван не проти об'єднання країни з Румунією, адже це означає вільне пересування по ЄС, працевлаштування та набагато вищі стандарти життя, ніж ті, що є в Молдові. Румунський Президент підігрівав румуноінтеграційні настрої у Молдові. «Ми рано чи пізно осушимо ріку Прут, для того, щоб всі румуни знову були разом», – наголосив він. Т. Бесеску неодноразово заявляв, що політика його держави завжди буде спрямована на підтримання румун по той бік ріки Прут⁹. У випадку найменших заворушень у Молдові Румунія обіцяє заступитися за 4,5 румун у сусідній країні.

В Україні політика румунізації менш виражена, вона спрямована лише на румунську та молдавську меншини. Як і молдаванам, Румунія надає громадянам України румунське громадянство за спрощеною процедурою, порушуючи українське законодавство, яке на відміну від румунського не визнає біпатридів. У чернівецьких газетах часто можна зустріти оголошення з пропозицією надання румунського громадянства. На нього можуть претендувати усі мешканці Чернівецької області, чії родичі проживали на території Румунії з 1918 до

1940 року. Нагадаємо, що Росія, яка також висуває етнотериторіальні претензії до України, діє за схожою схемою, надаючи російське громадянство жителям регіону, територіальну належність якого ставить під сумнів. Україна відреагувала на дії Румунії нотою протесту, яку та проігнорувала. Влада продовжує замовчувати проблему етнополітичної експансії. Не афішуючи своїх відвертих намірів щодо Південної Бессарабії та Північної Буковини, румунська влада намагається домогтися лояльності жителів цих регіонів, інтегруючи їх в економічному і культурному сенсі, а потім і політично. Їм надаються особливі преференції.

Однак найбільшу загрозу несуть спроби Румунії поставити під сумнів довірну базу, яка закріпила україно-румунський кордон після Другої світової війни. Праві румунські політичні сили наполягають на тому, що лінія кордону не гарантована міжнародними договорами і повинна бути переглянута. Аргументується це тим, що Україна на час їх підписання не мала статусу суб'єкта міжнародного права, отже, на думку румунської сторони, не брала участі у їх укладенні.

Крім того, Румунія взяла курс на легітимацію окупації українських територій. Апеляційний суд Бухареста в 2006 році визнав дії румунської армії влітку 1941 року щодо звільнення Бессарабії та Північної Буковини правомірними, здійсненими «в умовах надзвичайного стану для подолання безпосередньої загрози з боку Радянської армії»¹⁰. Пізніше румунський Президент фактично визнав, що дії диктатора Антонеску, а саме – окупація Північної Буковини в червні 1941 року, були законними. Незважаючи на те, що в 2008 році Верховний Суд Румунії скасував це рішення, радикальні румунські націоналісти вважають Антонеску національним героєм Румунії.

Наразі Україні неофіційно намагаються висловлювати етнотериторіальні претензії дві держави – Росія та Румунія, що загрожує етнополітичній безпеці України. Однак органи влади, відповідальні за її забезпечення у широкому контексті національної безпеки країни, обирають позицію уникнення та замовчування загроз. Це заохочує толерантну, експансіоністськи зорієнтовану зовнішню етнонаціональну політику обох держав. Вивчення етнотериторіальних та етнополітичних претензій Румунії підтвердило наявність об'єктивних загроз територіальній цілісності та міжетнічній злагоди в Україні.

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – №39. – 2003. – Ст. 351. 2. *Котигоренко В.О.* Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні. – К.: Світогляд, 2004. – С. 464. 3. *Козаков В.* Сучасний румунський реваншизм: політична риторика чи послідовна реалізація ідеї «Великої Румунії»? // Українське слово. – http://ukrslovo.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=486:q&catid=10:neib&Itemid=13. 4. *Сірук М.* Історичні територіальні претензії: Чому Румунія наполягає на незаконності передачі Україні острова Зміїний? // День. – 2008. – № 157. – С. 15. 5. Бухарест ищет пути возврата к «Великой Румынии» // Экономические известия. – 2009. – № 74(1072), 29 апреля – <http://www.eizvestia.com/state/full/39891>. 6. *Чорней Ю.* Румунія висунула територіальні претензії до України // Львівська газета. – <http://mynews-in.net/news/politics/2005/12/08/715463.html>. 7. *Задорожний А.* Возрождение фашизма в Румынии – это не ее внутреннее дело // Forpost. – <http://www.4post.com.ua/politics/15191.html>. 8. Там само. *Чорней Ю.* Румунія висунула територіальні претензії до України // Львівська газета. – <http://mynews-in.net/news/politics/2005/12/08/715463.html>. 9. *Витман К.* Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми: Монографія. – К.: Логос, 2007. – С. 217. 10. *Чорней Ю.* Цит. праця.